

DE CHORUS-HOEVE

door

Drs. R. C. Hekker

Munstergeleen is niet rijk aan monumenten. De samensteller van de Limburgse lijst in het Kunstreisboek voor Nederland vermeldt deze gemeente zelfs niet eens. En toch bezit Munstergeleen een historisch gebouw, dat door zijn ligging en fraaie hoofdvorm het dorpsbeeld beheerst en dat door bepaalde onderdelen tot de belangwekkendste vakwerkhuizen van het gewest behoort. Het is de zgn. Chorushoeve, die door de goede zorgen van het gemeentebestuur behouden bleef en gerestaureerd kon worden.

Het valt niet gemakkelijk een nauwkeurige beschrijving van de bouwgeschiedenis van deze boerderij te leveren. De gegevens hiervoor had men kunnen verzamelen bij de inwendige wijziging van het woonhuis in 1951 en bij de restauratie van de bedrijfs-onderdelen in 1955—'57. Bij die gelegenheid is echter —voor zover bekend— geen onderzoek ingesteld, zodat thans slechts een oordeel moet worden uitgesproken op grond van wat nog zichtbaar is van het oude werk, want ook de archivalia zwijgen in dit opzicht. Blijkens het op het kadaster in Maastricht berustende minuutplan van Munstergeleen uit 1818 was de huidige hoofdvorm toen al nagenoeg bereikt. De enige duidelijke afwijking vormt de inspringende zuidhoek van de schuur —aan de kant van het raadhuis— zodat het volbouwen hiervan na genoemd jaar moet zijn geschied.

De omgeving is evenwel sterk veranderd sindsdien. De boerderij lag slechts met de poortvleugel aan de openbare weg, die van de dorpskom naar een bruggetje over de Geleenbeek leidde. Tot de zijgevel van het woongedeelte strekte zich ter plaatse van de tegenwoordige Pater Carolus Houbenstraat het kerkhof uit rondom het in 1929 afgebroken bedehuis. De beide andere vleugels van de boerderij werden volgens de kadastrale legger van 1838 begrensd door een tuin en een boomgaard met het nog bestaande bakhuis. Langs dit achtererf liep een kerkpad op de toren toe. Naast het landbouwbedrijf, waarvan de wei-, hooi- en bouwlanden verspreid lagen in de gemeente, werd toen in de hoeve zelf ook een branderij geëxploiteerd. Deze branderij, die in 1851 nog bestond, wordt in de legger van 1863 niet meer genoemd. Het adres luidde in 1827: „aan de Kerkhoff”, van 1831—'91: „Aan de Kerk” (met verschillende huisnummers) en daarna „Plats” (met verschillende nummers).

Uit door de heer J. G. T. Bouwens verstrekte gegevens kan de volgende lijst van eigenaren-bewoners uit de laatste anderhalve eeuw worden samengesteld.

In 1827 was de boerderij in het bezit van Jan Gerard Hamers, geboren in 1774 als zoon van Jan Hamers (overl. 1798) en Anna Gertrudis Schutgens (overleden 1791). Jan Gerard bleef lang ongetrouwd en woonde in 1827 samen met zijn broer Jan, die priester was. Weinige jaren later trad hij in het huwelijk met de jeugdige Maria Helena Schurgers (geb. 1805), die hem drie zoons schonk: nl. Jan Willem, gedoopt 6 oktober 1831, Arnold Constant (1838—1885) en Jan Mathijs Leopold (1840—1862). Kort na de geboorte van de laatste overleed Jan Gerard, waarna zijn weduwe hertrouwde met de landbouwer Peter Kallen (1799—1876), die op de boerderij kwam wonen en de bedrijfsvoering overnam, want hiertoe was Arnold Constant —die in de kadastrale legger van 1851 als eigenaar wordt vermeld— uiteraard nog te jong. In deze periode was de bezetting van de hoeve het hoogst: 29 personen, waaronder 3 kinderen uit het tweede huwelijk, knechten, meiden, een schaaphoeder en een varkensjong.

Arnold Constant Hamers trouwde in 1871 met Maria Helena Houben (geb. 1835) en werd in 1873 burgemeester van Munstergeleen, een ambt, dat hij tot zijn dood in 1885 bekleedde. Het landbouwbedrijf werd voortgezet door zijn weduwe en zijn beide dochters: Maria H. Ph. (geb. 1875, in 1904 vertrokken naar Sittard) en Maria H. (geb. 1878, in 1899 vertrokken naar Maastricht). In 1905 werd de boerderij verkocht aan Maria Joseph Arnold Chorus (geb. 1880 te Heerlen, wonend te Sittard), gehuwd met Maria Hubertina Philomina Paulina Pijls (geb. 1880 te Schinnen). Dit echtpaar bleef tot 1949 op de sindsdien naar hem genoemde hoeve wonen, verkocht deze toen aan Ramakers en vertrok naar Echt. De nieuwe eigenaar verhuurde de boerderij, waarin overigens reeds lang geen landbouwbedrijf meer werd uitgeoefend, aan zijn broer, maar deed haar een jaar later over aan de gemeente.

Aangezien de geschiedenis van de Chorushoeve niet uit het schaarse schriftelijke materiaal kan worden afgeleid, dient het gebouw zelf de gegevens daartoe te verschaffen. Een oppervlak-

kige beschouwing leert reeds, dat het gebouw al vóór 1818 ingrijpende wijzigingen heeft ondergaan en dat de verschillende vleugels niet uit dezelfde tijd kunnen stammen. Bij nader onderzoek blijkt, dat het vakwerk van de woning het oudste is en dat boven de ingangspoort niet veel jonger. Van latere datum is het oorspronkelijke vakterm van de schuur en het meest recent —genoemde uitbreiding van na 1818 buiten beschouwing gelaten— zijn de bakstenen gevels van de stallen en de schuur.

Deze eerste indrukken bevestigen wederom de regel, dat de in vier vleugels om een binnenhof gebouwde boerderij in Zuid-Limburg zelden als zodanig is ontworpen, maar in de loop der tijden tot die vorm is gegroeid. In het begin van de 17e eeuw kwam de gesloten hoeve nog niet voor. Een boerderij bestond toen uit twee of meer elementen: woonhuis en bedrijfsgebouw(en). De stal stond soms nog vrij, maar was meestal met de schuur, een enkele maal al met de woning onder één dak gebracht. Pas diep in de 17e eeuw begint het samengroeien van de onderdelen met als gevolg, dat via een II- of L- en een U-vormige aanleg het gesloten type wordt bereikt.

Deze ontwikkeling vond uiteraard het eerst plaats bij de grote bedrijven in de welvarende gebieden: de „hoogvlakte” in het midden van Zuid-Limburg. Het min of meer geïsoleerde heuvel-land in de zuid-oosthoek bleef in dit opzicht achter en hier kan men dan ook nog verschillende oude verschijnselen bestuderen, die restanten of het ontstaan van jongere vormen op het midden-terras kunnen verklaren. Bedoelde studie is niet alleen van belang voor de kennis omtrent constructieve oplossingen, maar vooral ook voor de geschiedenis van de vakwerkstal en -schuur. Deze bijgebouwen zijn immers het eerst aan wijzigingen onderhevig. De schuren zijn doorgaans verbouwd als gevolg van veranderingen in het bedrijf en de vakwerkstallen van de oude stempel moesten vrijwel alle van stenen muren worden voorzien, omdat het houtwerk niet bestand was tegen het vocht, dat koeien nu eenmaal produceren. De woonhuizen hebben het leven veelal langer kunnen rekken want men kon —althans bij de grote en hechte exemplaren— meestal volstaan met het aanbrengen van een nieuwe indeling en van moderner ramen en deuren en met een verbouwing van de verdieping en een eventuele uitbreiding.

Op dit algemene beeld vormt de Chorushoeve geen uitzondering. Ook hier is de stal geheel vernieuwd, heeft de schuur zijn oude karakter verloren, maar bezit het woonhuis nog veel oorspronkelijke onderdelen. Aangezien deze vleugel het oudst en belangwekkendst is, moet hieraan de meeste aandacht worden besteed. Aan de voorgevel op de binnenplaats kan men zonder moeite twee bouwperiodes in de hoofdconstructie onderscheiden: links van de huisdeur een gedeelte uit \pm 1800, waarvan de verdieping voor de oorlog nog vakwerk bezat, en rechts —van de deur tot de bakstenen kopgevel— vier oudere vakwerktraveeën. Genoemde uitbreiding, die thans tot afzonderlijke woning is ingericht, nu buiten beschouwing latende, valt het oog het eerst op het enige versierde en zelfs gedateerde onderdeel van de oude kern: het kozijn van de huisdeur. Het door renaissance-sockets gesteunde kalf hiervan draagt in moeilijk leesbare fraktuurletters het inschrift: „O Herr gieb Gnaedt züm in und ausgang freug und spaedt 1623”.

De plaats van de deur, op de hoek van het oorspronkelijke huis, beantwoordt aan het normale schema uit het begin van de 17e eeuw, maar het vakwerksysteem van de voorgevel schijnt daarmee in strijd. Als verstijving van het geraamte van verticale stijlen en horizontale regels zijn namelijk slechts brede schoren toegepast, een oplossing, die elders eerst na het midden van de 17e eeuw is bereikt en in de 18e eeuw algemeen wordt. Bovendien heeft men hier aan de gebruikelijke, symmetrisch geconstrueerde drie traveeën een vierde toegevoegd, die door de afwijkende vorm van de schoren de harmonie verbreekt.

Bij nauwkeurig onderzoek blijkt echter, dat het gevelskelet geen ingrijpende wijzigingen heeft ondergaan en dat de vier traveeën met schoren en al tegelijkertijd, dus in 1623, zijn opgetrokken. De bewijzen hiervoor vindt men in de doorlopende voetplaat en in de telmerken. Deze bracht de timmerman aan, nadat hij het houten geraamte op de grond pasklaar had gemaakt. Door alle onderdelen te nummeren kon hij bij het oprichten van het weer uit elkaar genomen skelet geen vergissingen begaan. De vier traveeën van de voorgevel nu zijn van de kopgevel aan de straat tot de ingangspartij achtereenvolgens genummerd met M, M1, M11 en M111, waarbij M als een omgekeerde VV moet worden gelezen, het gewone teken voor een lange gevel.

Voorts blijkt de afwijkende detaillering van de met M gemerkte travee onder de poort een logisch gevolg te zijn van de oorspronkelijke opzet. Uit de omstandigheid, dat er op de begane grond achter de jongere kopgevel van baksteen nog een hoekstijl zichtbaar is, maar dat de regels hierboven doorlopen tot in genoemde muur, kan worden afgeleid, dat de verdieping aan de straatkant aanvankelijk was uitgekraagd. Bij een verbouwing in het begin van de vorige eeuw heeft men niet alleen deze op consoles vooruitspringende wand door een rechtopgaande muur vervangen, maar ook de topgevel verwijderd ten behoeve van een dakschild. Ook elders zijn deze aan de middeleeuwse bouwtrant herinnerende kopgevels vernieuwd, b.v. bij het huis op de Markt hoek Gats te Sittard, waar een tot de nok opgaande muur is aangebracht, of bij het pand Ophoven Dorpstraat 3—5, waar alleen de uitgekraagde verdieping is ondermetseld. In beide gevallen kan men echter opzij nog de sporen van de voormalige „sprongen” zien. Alleen in het gehucht Raren onder Vaals komen nog twee boerenhuizen voor met gave uitkragingen in de kopgevel.

De zuid-westelijke topgevel is wonder boven wonder nog gespaard gebleven onder het dak, dat het huis uit 1623 en de jongere uitbreiding gelijkelijk overhuift. Het was een opwindend ogenblik voor de onderzoeker, toen hij —na met behulp van de gastvrije bewoners de thans buiten gebruik gestelde zolder te hebben bereikt— de oorspronkelijke topgevel ontwaarde. Deze bleek namelijk van grote betekenis voor de kennis van de vakwerkbouw. De hoofdconstructie wordt gevormd door een soort gebint, bestaande uit twee gekromde stijlen, die met een middenstijl de opgelegde balk dragen, die weer tot steun dient voor de uiteinden van de gordingen en van de —thans verdwenen— nokstijl. De verticale elementen zijn door regels verbonden en volgens vroeg 17e-eeuws gebruik zorgen dunne, halfhouts over de —dikkere— regels gekepte schoren voor het windverband.

Deze schoren zijn echter niet aan de buiten-, maar aan de binnenkant van het wandskelet getimmerd en het vlechtwerk is niet tussen de regels, maar aan de buitenzijde tegen de regels bevestigd en van zgn. leemschindels voorzien. Bij deze bekledingswijze nam men losse bundels stro van ongeveer 25 cm, die men van beneden af beginnend laagsgewijs met leem op het vlechtwerk plakte en

wel zodanig, dat oneffenheden in het oppervlak werden vermeden. Men zorgde er dus voor, dat de bovineinden van de strohalmen goed in de leem staken en door de halmen van de volgende laag werden bedekt. Een dergelijke „sjtruëgivvel” of „sjtruëweer”, zoals men in Epen zei, die er uitziet als een vertikaal strodak, moest de vakwerkwand aan de slagzij tegen regen beschermen. Langs de zuidgrens, waar dit systeem tot de eerste wereldoorlog is toegepast, kan men nog vele sjtruëgivvels aantreffen, maar tot dusver waren er geen voorbeelden bekend, die ouder zijn dan het eind van de 18e eeuw.

Terugkerend tot de voorgevel aan de binnenhof moet op een volgende merkwaardigheid worden gewezen en wel op de sporen van de oorspronkelijke vensters, die om de huidige ramen nog aanwezig zijn. De opmeting ervan levert de vaste grondslag voor de reconstructie van een wonderlijk samenspel van lichtopeningen. In de travee naast de deur had men twee ondervensters in de hoeken en een strook van zeven bovenlichten van stijl tot stijl aangebracht en in de volgende travee een dubbel venster als voortzetting van de strook. De bovenlichten waren vroeger voorzien van glas-in-loodpanelen, de ondervensters waren onbeglaasd en bevatten achter de luikjes slechts diefijzers. Het enige vakwerkhuis met origineel glas-in-lood staat in Mamelis, gem. Vaals, maar hier zijn zgn. halve kruis-kozijnen toegepast, zoals bijna overal in het uiterste zuiden. De plattelanders in het noorden van Zuid-Limburg waren daarentegen minder lichtschuw en hebben in de 17e en 18e eeuw de „glasarchitectuur” van het stedelijke woonhuis min of meer nagevolgd.

De voorgevel bezit overigens weinig opmerkelijke onderdelen. Op de verdieping onderbraken geen ramen, maar slechts drie luiken de lemen wand. De borstwering van de zolder is nog steeds geheel gesloten en het dak steekt over op eenvoudige korbeels, die afwisselend op hoofd- en korte tussenstijlen rusten. Het houtskelet en de beleemde vakken hadden tot diep in de 18e eeuw nog hun natuurlijke kleuren, daarna bedekte men de gehele gevel met blauwsel om pas op het eind van de vorige eeuw tot witten over te gaan. Bij de restauratie zijn de vakken wit gelaten, maar is het skelet helaas gecarbolineerd, een behandeling, die evenals het teren in vroeger dagen nooit is toegepast.

Een der weinige overgebleven voorbeelden van een geblauwde lemen gevel kan men nog aantreffen op de binnenplaats van het onbewoonde complex Houbeneindstraat 37 in Munstergeleen. Het woongedeelte hiervan dagtekent uit het midden van de 18e eeuw en heeft een honderd jaar later een bakstenen straatgevel gekregen. Bij die gelegenheid is het huis „omgespannen”, d.w.z. de deur en het kruiskozijn van de —uit drie traveeën met hoekschoren— bestaande lange voorgevel werden dicht gemaakt en de achtergevel werd door het aanbrengen van een nieuwe toegang en ramen tot front gepromoveerd, waarbij men met een blauwe saus de verbouwingssporen bedekte. Het houtwerk en de lemvullingen van de oorspronkelijke voorgevel, die thans op het erf van de buurman uitziet, bleven hun natuurlijk uiterlijk behouden. Dit woongedeelte heeft een zodanige waarde, dat het bij de te verwachten verbetering van de straathoek gespaard dient te worden.

Bij de achtergevel van de woning uit 1623 van de Chorus-hoeve is de (thans gewitte) bakstenen muur niet tot sokkelhoogte, maar tot de verdieping opgetrokken, vermoedelijk als maatregel tegen de regen, want aan deze noord-westkant stak het dak niet ver over. Het vakwerk van de verdieping is verstijfd door een schoor in het midden van iedere travee. De regels zijn allen vernieuwd en het is dus —bij gebrek aan sponningen in de stijlen— niet meer mogelijk na te gaan, of de recente ramen nog luikjes als voorgangers hebben gehad. Zeer waarschijnlijk is dit echter niet en op de begane grond zal de gevel evenmin doorbroken zijn geweest. De enige vensters zouden dan in de voor- en in de straatgevel zijn aangebracht ter verlichting van de woonkeuken en de kamer. Het huis zou aldus aanvankelijk slechts twee benedenvertrekken hebben bezeten, een indeling, die mag worden afgeleid uit de plaats van de oudste venstertjes en uit de opzet van andere vroeg - 17e - eeuwse boerenhuizen. Als deze veronderstelling juist is, viel men in 1623 met de deur in huis, in een grote ruimte, die tot dagverblijf, keuken en werkplaats diende en de schouw, de trap en de toegangen tot de kelder en de kamer bevatte. Zo'n groot werkvertrek van twee traveeën is nergens meer in oorspronkelijke staat bewaard gebleven. Uit praktische overwegingen namelijk heeft men het reeds vroeg gesplitst in een portaal (nere)

—doorgaans met achtergelegen slaapkamertje— en een keuken. Voor de ingrijpende verbouwing van 1951 was deze jongere indeling ook te vinden in de Chorushoeve, zoals blijkt uit een opmeting, die architect P. A. Schols in 1949 voor het Openluchtmuseum vervaardigde. In een hoek van de keuken bevond zich toen de ingang van de onder het slaapvertrek gelegen kelder. Deze is thans uit de tot afzonderlijke woning ingerichte aanbouw bereikbaar en wordt door een tongewelf overkluisd. De kruin van dit gewelf is zo hoog, dat het bovengelegen vertrek een opkamertje moest worden. Hieruit volgt, dat de kelder in deze vorm jonger moet zijn dan 1623, want het lijkt niet aannemelijk, dat er in strijd met de regel van begin af aan een soort opkamertje is geweest, of een plaatselijke verhoging van de vloer van het grote werkvertrek. Hoewel de kelder bij primitieve huizen soms onder de woonkeuken lag —waarbij de daarin uitkomende toegang door een vloerluik werd bedekt— was de gebruikelijke plaats toch onder de kamer. De Chorushoeve bezit hier een tweede exemplaar, bestaande uit twee, door gedrukte tongewelven van oude veldbrandsteen, overkluisde ruimten. Deze dubbele kelder, die in de huidige vorm wel niet oorspronkelijk zal zijn, kan verband houden met het in 1838 vermelde branderijbedrijf, waarop ook de buitentoeegang wijst, die in de sokkel van de voorgevel is aangebracht. De grote kamer boven de dubbele kelder was voor de laatste verbouwing al gesplitst in een zitvertrek en twee slaapkamertjes (tegen de lange achtergevel), terwijl er tevens nog een bedstede met vroeg-19e-eeuwse omtimmering van de overblijvende woonruimte was afgenomen. Ook vóór de onderverdeling zal de oorspronkelijke kamer tot slaapgelegenheid hebben gediend naast het gebruik voor bijzondere doeleinden, want de verdieping werd evenals de zolder oudtijds slechts voor berging benut.

Het zijn niet alleen enkele opmerkelijke details, waardoor dit huis zich onderscheidt van zijn soortgenoten uit het begin van de 17e eeuw, ook de inhoud is aanzienlijk groter; het is immers niet alleen breder, maar ook langer dan normaal door de diepe kamer. Op grond van deze afmetingen en de ligging naast het kerkterrein heeft architect Schols al eens in een gesprek geopperd, dat het als pastorie-boerderij zou kunnen zijn gesticht. De grote bergkamer diende dan mede tot opslag van de tienden. Deze ver-

onderstelling wordt nog gesteund door het inschrift boven de huisdeur, want al is een Duitse tekst in het land van Gulik, waartoe Munstergeleen van 1400—1794 behoorde, geen uitzondering, het toepassen van de te onzent zo zelden voorkomende fraktuurletters wijst op een „geletterde” opdrachtgever.

Zoals in het begin reeds is gezegd, vertoont het vakwerk op de verdieping van de poortvleugel eveneens de kenmerken uit de eerste helft van de 17e eeuw, en wel van het noordelijke systeem met halfhouts over de regels gekepte schoren in de bovenhoeken van de drie traveeën. Bij nader onderzoek blijkt echter niet alleen, dat de kap van de verdieping lukraak op het oudste gedeelte van het woonhuis aansluit, maar dat het gehele front van de poortvleugel in verband met de kopgevel van de woning is opgetrokken. Hieruit volgt, dat de poortvleugel niet in de 17e eeuw is toegevoegd, maar eerst toen de uitgekraagde topgevel van het huis door een recht opgaande baksteenmuur werd vervangen. Uit zuinigheidsoverwegingen heeft men voor de verdieping van de poortvleugel een van elders afkomstig wandskelet herbezigd. De binnenhofgevel van deze voor doorgang, kippenhok en voeder ruimte gebruikte vleugel bestond geheel uit eenvoudig stijl- en regelwerk, waarvan thans nog schamele brokstukken over zijn. Ouder dan de poortvleugel maar veel jonger dan het woonhuis is de kern van de schuur aan de achterzijde van de binnenhof. Van het vakwerk zijn slechts fragmenten gespaard gebleven: de ingangstravee, een groot deel van de kap, resten van de oorspronkelijke achtergevel met geschoorde stijlen en het onderstuk van de kopgevel aan het Raadhuisplein. Aan weerskanten van de dwarsdeel bevonden zich de tasvakken voor het ongedorste koren, terwijl de verstverwijderde ruimte —afgesloten door genoemde kopgevel— waarschijnlijk van begin af aan als stal is gebruikt. Dit bedrijfsgebouw dat laat-18e-eeuwse kenmerken vertoont, is in het begin van de vorige eeuw naar achteren uitgebreid en van een bakstenen achtergevel voorzien. In de top hiervan vermeldt een primitief bewerkt mergelblok op vier regels: 1800 I.G.H. M.H.S. I.H.S. De initialen in het midden kunnen slechts betrekking hebben op Jan Gerard Hamers en zijn vrouw Maria Helena Schurgers. Aangezien de laatste in 1800 nog niet eens geboren was, zijn

er twee mogelijkheden tot verklaring van de raadselachtige tekst: de vervaardiger van het opschrift heeft zich vergist en 00 in plaats van b.v. 30 ingekrast of wel 1800 is goed, maar M.H.S. is later ingevoegd. Voor de laatste mogelijkheid valt veel te zeggen, want op het kadastrale minuutplan van 1818 komt genoemde uitbreiding al voor en bovendien waren de ouders van Jan Gerard Hamers kort voor 1800 gestorven, zodat de toen 26 jarige de erfenis aan de verbetering van de bedrijfsgebouwen kan hebben besteed. De verbouwing van de vrij ondiepe dwarsdeelschuur (met —gezien de bouwsporen— een klein achterdeurtje) tot diepe schuur met doorrit heeft plaats gevonden in een periode, toen het gehele complex ingrijpend werd veranderd. Uit het bovenstaande is immers gebleken, dat de uitbreiding van de woning en de kopgevel ervan met de poortvleugel uit dezelfde tijd moeten dagtekenen en dat de vierde vleugel —waarin de paarde- en koestallen werden ondergebracht— en het vrijstaande bakhuis niet jonger dan 1818 en gelet op de architectuur niet veel ouder dan 1800 kunnen zijn. De bouwgeschiedenis van de Chorushoeve zou derhalve in grote trekken als volgt kunnen worden beschreven. De boerderij is in 1623 gesticht (als pastorie annex landbouwbedrijf?). De vrijstaande vakwerkschuur met de stal is tegen het einde van de 18e eeuw vervangen door een haaks op het woonhuis geplaatste maar vrijstaande dwarsdeelschuur met vermoedelijk een stal in het verst verwijderde vak. In 1800 werd dit bedrijfsgebouw achterwaarts uitgebreid en grotendeels van bakstenen muren voorzien. Tevens werd evenwijdig aan het woonhuis en dwars op de schuur een nieuwe stenen stal gebouwd, die tot in de veronderstelde oude stal doorliep. Het woonhuis werd te zelfder tijd gewijzigd en wel door een verlenging in de richting van de schuur, die men door een geringe zijdelingse uitbreiding daaraan koppelde. Waarschijnlijk bij dezelfde grootscheepse verbouwing werden er in het huis vertrekjes afgeschoten en van nieuwe ramen voorzien, bedsteden gemaakt en betimmeringen aangebracht, zoals de nog aanwezige schouwomlijsting. Bovendien zal men toen ook de uitgekraagde vakwerkgevel van de woning door een bakstenen straatgevel hebben vervangen en de open zijde van de binnenhof met een poortvleugel hebben gesloten. Een bakhuis op het erf voltooide het

complex, dat na 1818 —behoudens de hoekvulling van de schuur— in hoofdopzet geen ingrijpende wijzigingen meer onderging. Het valt te betreuren, dat architect Schols, die de gevels met zorg heeft gerestaureerd, niet in de gelegenheid is geweest het woonhuis inwendig op te knappen. Nu heeft men het interieur zo drastisch aangepakt, dat het oude karakter hier vrijwel is verdwenen. Het is te hopen, dat dit te zijner tijd weer kan worden hersteld en dat dan tevens de oude voorgevel aan de binnenhof in zijn oorspronkelijke staat wordt teruggebracht. Deze opmerkingen betekenen echter geen gebrek aan waardering voor het beleid van de gemeente ten aanzien van de Chorushoeve. Integendeel, het kleine Munstergeleen mag door het redden van deze belangrijke boerderij ten voorbeeld worden gesteld aan de grote buurgemeenten, die zich van het lot van soortgelijke monumenten van landelijke bouwkunst tot dusver weinig hebben aangetrokken.

